

EL-BURUDŽ – SAZVIJEŽĐA

(85. sura, 30. džuz)

Objavljena u Mekki, 22 ajeta

Uvod

Sura el-Burudž je prva sura u petnaestoj skupini četvrte vrste sura nazvanih imenom *el-mufessal*. Uz ovu suru u toj skupini su i sure: et-Tarik, el-A'la i el-Gašije. Mekanska je i ima dvadeset dva ajeta.¹

Sura el-Burudž sadrži poruku upućenu svim svjetovima uopće, a ako hoćemo njen sadržaj vezati i za konkretnu kategoriju onda su to mu'mini koje ona učvršćuje u njihovom vjerovanju.

Autor opsežnog tefsira, kod nas prevedenog na bosanski jezik, a naslovljenog sa *U okrilju Kur'ana*, Sejjid Kutb, za ovu suru veli: "Ova kratka sura izlaže činjenice vjerovanja, osnove vjerničkog poimanja, izlaže velika pitanja oko kojih se šire snažna i dalekosežna svjetla, iza značenja i direktnih činjenica, o čemu govori tekst ove sure, tako da skoro svako aje, a ponekad i svaka riječ u ajetu, otvara prozor na svijet razasutih činjenica.

Direktna tema o kojoj govori ova sura je slučaj *ashabul-uhdud* (onih koji su rovove iskopali) i to je tema u kojoj se govori da je grupa vjernika, koji su bili ranije primili islam – a smatra se da su to bili kršćani koji su vjerovali u jednog Boga – da je ta grupa stavljena na kušnju od strane svojih neprijatelja, silnika, okrutnika, zlotvora, koji su htjeli da ovi vjernici napuste svoje vjerovanje i odustanu od svoje vjere. Međutim, ovi vjernici su to odbili, štiteći svoje vjerovanje, pa su ovi nasilnici iskopali rovove u zemlji, naložili u njima vatru i spalili grupu ovih vjernika, koji su pomrli spaljeni, nadomak grupe koja se okupila, a koja je tada vladala, da bi vidjela stradanje ove vjerničke grupe, ovaj grozni način, zatim, da bi se silnici zabavljali scenom spaljivanja vjernika: *A svetili su im se samo zato što su u Allaha, Silnoga i Hvale dostojnoga, vjerovali, /8/.*"²

Dijelovi sure

Sura el-Burudž se može podijeliti u dva odlomka. Prvi bi obuhvatao ajete od prvog do kraja jedanaestog, a drugi od dvanaestog do kraja sure. Evo kako izgleda sadržaj sure tako podijeljen:

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog!

I odlomak:

- 1. Tako mi neba sazviježdima okićenog*
- 2. i Dana već određenog,*
- 3. i prisutnih, i onoga što će biti prisutno -*
- 4. prokleti neka su oni koji su rovove iskopali,*
- 5. i vatrom i gorivom ih napunili,*
- 6. kada su oko nje sjedili*
- 7. i bili svjedoci onoga što su vjernicima radili!*
- 8. A svetili su im se samo zato što su u Allaha, Silnoga i Hvale dostojnoga, vjerovali,*
- 9. čija je vlast i na nebesima i na Zemlji - a Allah je svemu Svjedok.*
- 10. One koji vjernike i vjernice budu na muke stavljali, pa se ne budu pokajali -*
čeka patnja u Džehennemu i isto tako prženje u ognju,
- 11. a one koji budu vjerovali i dobra djela činili čekaju bašče džennetske kroz koje*
će rijeke teći, a to će veliki uspjeh biti.

II odlomak:

- 12. Odmazda Gospodara tvoga će, zaista, užasna biti!*
- 13. On iz ničega stvara, i ponovo će to učiniti;*
- 14. I On prašta, i pun je ljubavi,*
- 15. Gospodar svemira, Uzvišeni,*
- 16. On radi šta je Njemu volja.*
- 17. Da li je doprla do tebe vijest o vojskama,*
- 18. o faraonu i Semudu?*
- 19. Ali, ovi koji neće da vjeruju stalno poriču -*
- 20. a Allahu oni neće moći umaći:*
- 21. a ovo je Kur'an veličanstveni,*

22. na Ploči pomno čuvanoj.

Vidimo da se u prvom odlomku sadržaj veže za proklinjanje onih koji su vjernike kažnjavali vatrom naloženom u iskopanim rovovima, da bi i nastavak tog odlomka sadržavao uopćeni govor o posljedicama nevjerovanja za one koji ne vjeruju i posljedicama vjerovanja za one koji vjeruju.

Drugi odlomak prijeti Allahovom odmazdom za nevjernike, a to istovremeno predstavlja smiraj i ohrabrenje za vjernike. Sa podsjećanja na porazni i pogubni kraj ranijih poricatelja Istine, poput vlasnika rovova, Faraona i njegove vojske, ili pak nevjerujućih ljudi iz naroda Semud, sura prelazi na nevjernike Mekke, prenoseći na njih opomenu strašnim krajem koji ih čeka ukoliko se ne odreknu svog prkosa Bogu, i ne prihvate Kur'an Veličanstveni, objavljen njima sa Ploče pomno čuvane.

Vlasnici rovova

Ako pogledamo različite tefsire, sa namjerom da otkrijemo ko su vlasnici rovova, ti zlikovci koji su vatrom ljude istjerali iz njihove vjere, otkrit ćemo da se prokletstvo, koje ajet upućuje, veže za različite ljude, kod mufessira koji odgovor traže u povijesti pa konkretizuju počinioce (*tahsis*), a za svakog zlikovca koji tako postupa, kod onih koji sadržaj ajeta razumijevaju uopćeno (*ta'mim*).

Povijesni pristup primjenjuje veliki broj mufessira. Među njima je, svakako Ibn Kesir, potom mufessir novijeg vremena, spomenuti Seid Havva, a nalazimo ga i kod sufijskog mufessira Ismaila Hakkija. Svi oni navode dužu predaju o dječaku i čarobnjaku, o vladaru silniku, o strašnoj odmazdi silnikovoj okrenutoj prema vjernicima koji nisu htjeli napustiti svoju vjeru. U tom kontekstu se spominje da su rovovi kopani na tri mjesta: u Iraku, Šamu i Jemenu. Različiti su podaci o tome ko su sve silnici na tim područjima. Neki prevodioci Kur'ana na naše jezike preuzimaju te različitosti i na njih ukazuju. Kod Ljubibratića nalazimo podatak da se "u arabljanskoj povjesnici priča o nekom kralju, Jevrejину po porijeklu, koji je bacao hrišćane u rov pun vatre, u namjeri da ih natjera da se odreknu svoje vjere."³ Čaušević/Pandža ukazuju da se ovdje radi o nasilju "koje je je nekad činio Zunuvas (Zu Nuvas), jemenski vladar, prema kršćanima, ili se pokazuje ono nasilje,

koje je činio Buhtu-Nasr (Nabukodonosor), jer je on spržio na vatri Abdanegoa, Mešaha i Šadraha (*Danijal*, III:19, 21).²⁴

Sufijski komentator Ismaih Hakki navodi ovu predaju, po kojoj Resulullah, s.a.v.s., kazuje:

"Nekada davno, prije vas, živio je jedan vladar koji je imao svoga čarobnjaka. Kada je čarobnjak ostario, rekao je vladaru: 'Ja sam ostario i smrt mi se približila, pa mi daj jednog dječaka da ga poučim čarolijama.' Tako mu je vladar dao jednog dječaka da ga pouči čarolijama. Na putu, između vladara i čarobnjaka, živio je jedan monah. Dječak je, jednom prilikom, prolazeći pored monaha, navratio kod njega, pa mu se svidjelo kako govori. Kad bi došao čarobnjaku, udarao bi ga i pitao gdje se zadržao. Kad bi se vratio svojim kući, oni bi ga udarali i pitali gdje se zadržao. Dječak se na to požalio monahu, pa mu je ovaj rekao: 'Kad te bude htio udariti čarobnjak, reci da si se zadržao kod kuće, a kad te budu htjeli udariti kod kuće reci da si se zadržao kod čarobnjaka!' Jednoga dana dječak je naišao na jednu ogromnu, i strašnu životinju, koja se ispriječila pred svijet tako da ne mogu prolaziti, pa je pomislio: 'Danas ću vidjeti da li je Allahu draži monah ili čarobnjak...' Uzeo je kamen i rekao: 'Bože, ako ti je draži monah od čarobnjaka, usmrti ovu životinju i nek ljudi prolaze!' Zatim je bacio kamen, pogodio životinju i ubio je, pa je svijet počeo prolaziti. Kasnije je o svemu ovome ispričao monahu, pa mu je monah rekao: 'E moj sine, ti si bolji od mene i bit ćeš stavljen u iskušenje. Ako budeš stavljen na iskušenje, nemoj nikome govoriti za mene!' Dječak je liječio slijepce, gubavce i druge bolesnike i iscjeljivao ih.

Vladar je imao jednog bliskog prijatelja, sugovornika, koji je oslijepio. Čuvši za dječaka, on mu je došao s bogatim darovima i rekao: 'Izliječi me, tvoje je sve što ovdje vidiš!' Dječak je rekao: 'Ja ne liječim nikoga, nego Uzvišeni Allah. Ako u Njega vjeruješ, ja ću Allaha zamoliti da te izliječi.' Ovaj je povjerovao, pa je dječak zamolio Allaha i izliječio ga. Zatim je ovaj otišao kod vladara i ponovo sjeo u njegovo društvo kao i ranije, pa ga je vladar upitao: 'Hej ti, ko ti je vratio vid?' On je odgovorio: 'Moj Gospodar!' Na to je vladar rekao: 'Je li ja?' Ovaj je odgovorio: 'Ne, nego Allah, moj i tvoj Gospodar.' Vladar je zatim upitao: 'Zar ti imaš drugog gospodara osim mene?' 'Imam, moj i tvoj gospodar je Allah', rekao je. Zatim ga je počeo mučiti dok mu nije kazao za dječaka, a onda je naredio da mu se dječak dovede. Kad je doveden, upitao ga je: 'Sine, kako svojim čarolijama liječiš slijepce i gubavce i sve ove bolesnike?' 'Ja ne liječim nikoga, nego Allah, dž.š.', odgovorio je. 'Je li

ja?', upitao je. 'Ne', odgovorio je. 'Zar ti imaš drugog gospodara mimo mene?', upitao je. On je odgovorio: 'Moj i tvoj Gospodar je Allah.'

Onda je i njega počeo mučiti dok mu nije kazao za monaha. Onda je doveden i monah, pa mu je rekao: 'Poreci svoju vjeru!' Kada je ovaj odbio to učiniti, uzeo je pilu i razrezao mu glavu na dva dijela, koji su pali na zemlju. Zatim je slijepcu rekao da porekne svoju vjeru, pa kad je i ovaj to odbio, uzeo je pilu pa i njemu razrezao glavu na dva dijela, koja su pala na zemlju. Onda je dječaku rekao da porekne svoju vjeru, pa kad je i on odbio to učiniti, poslao ga je sa grupom svojih ljudi na tu i tu planinu i rekao: 'Kad se popnete na vrh, ako porekne vjeru, poštedite ga, a ako odbije da to učini, onda ga gurnite.' Kad su ga odveli i s njim se popeli na vrh planine on je zamolio: 'Bože, spasi me od njih, kako Ti hoćeš!' Brdo se zatreslo i svi su se survali. Dječak je, raspitujući se, došao do vladara, koji ga je kad je ušao upitao: 'Šta je sa tvojim društvom?' On je odgovorio: 'Uzvišeni Allah me je od njih spasio.' Onda je s njim na lađi poslao drugu grupu i rekao im: 'Kad se otisnete na pučinu, ako porekne svoju vjeru, poštedite ga, a ako ne, bacite ga u more!' Kad su se otisnuli na more, dječak je zamolio: 'Bože, spasi me od njih, kako Ti hoćeš!', pa su se svi utopili. Dječak se opet vratio, i kad je ušao vladaru, vladar ga je upitao: 'Šta je sa tvojim društvom?' On je odgovorio: 'Uzvišeni Allah me od njih spasio.' Zatim je rekao vladaru: 'Ti me ne možeš ubiti dok ne uradiš šta ti ja budem naredio. Ako uradiš šta ti ja naredim ubit ćeš me, a ako ne, nećeš me moći ubiti!' 'A šta to trebam uraditi?', upitao je. On je rekao: 'Skupi sav narod na jednom platou (mjestu), zatim me razapni na jedno stablo, a onda uzmi strijelu iz mog tobolca i reci: - U ime Allaha, Gospodara ovog dječaka! - Ako to uradiš ubit ćeš me.' Tako je i uradio. Uzeo je strijelu, stavio je u luk, nategao i rekao: 'U ime Allaha, Gospodara ovog dječaka', a zatim je odapeo. Strijela je dječaka pogodila pravo u sljepočnicu. Dječak je na mjesto gdje ga je pogodila strijela stavio ruku i umro. Tada je svijet povikao: 'Mi vjerujemo u Gospodara ovog dječaka!' Vladaru su tada rekli: 'Tako nam Allaha, zadesilo te baš ono čega si se bojao, sav je svijet povjerovao!'

Onda je naredio da se iskopaju jame i u njima nalože vatre i rekao: 'Ko se odrekne svoje vjere, pustite ga, a ko odbije da to učini, gurnite ga u vatru!' Svijet se gurao i utrkivao. Jedna žena sa djetetom, koje je dojila, izgledalo je da se opire da padne u vatru, pa joj je dijete reklo: 'Majko strpi se! Ti si na Istini.'"⁵

Ismail Hakki podsjeća da je ovo jedno od nekoliko novorođenčadi koja su progovorila još u kolijevci, a da se ovaj događaj vezuje za vrijeme od devedeset godina prije

Alejhissemamovog rođenja. Osim ovoga on iznosi zanimljiv podatak da su “izvršeni iskopi nekih ruševina u doba Omer b. Hattaba, i da je pronađen dječak kojeg je ubio onaj kralj, a prst mu je još bio na sljepočnici, onako kako ga je stavio kada je ubijen.” Hakki navodi da se “u nekim tefsirima spominje kako su pronašli Abdullah b. es-Samira (onoga što ga je Zu Nuvas pogubio, zajedno sa njegovim sljedbenicima koje je vatrom u rovu kaznio), a prst mu još na sljepočnici. Kada bi prst sklonili krv bi potekla, a kada bi ga vratili na mjesto prestala bi. U ruci je držao pečat na kojem je pisalo: ‘Moj Gospodar je Allah!’ Pisali su o tome Omer b. Hattabu, a on im je odgovorio da ga ponovo zakopaju. U nekim tefsirima se kaže da je Omer, r.a., tada naredio: ‘To je dječak zbog kojeg su iskopani rovovi. Ostavite ga u stanju u kojem ste ga zatekli. U takvom stanju će ga i Allah, dž.š., proživjeti na Sudnjem Danu!’”

Predaju o dječaku nalazimo i kod Ibn Kesira.⁶ On, nakon što je iznosi, napominje:

“Hadis u ovoj verziji prenosi Muslim, na kraju svoga *Sahiha*, preko Hudbe b. Halida, a ovaj preko Hammad b. Selema, itd. Sa istim lancem prenosilaca, u nešto kraćoj verziji, prenosi ga i en-Nesai. Imam Ebu Isa et-Tirmizi za ovaj hadis kaže da je dobar.

Kaže se da je vladar bio Zu Nuvas, a zemlja Nedžran, čiji su stanovnici primili kršćanstvo. Zu Nuvas je, kao i jedan broj Jemenaca, bio primio judaizam. Kad su ovi primili kršćanstvo, kaznio ih je vatrom upaljenom u iskopanim jamama. Tako je u samo jednom danu ubijeno dvadeset hiljada ljudi, od kojih se spasio samo jedan čovjek po imenu Devs Zu Sa'leban, koji je pobjegao na konju. Za njim su poslali potjeru, ali ga nisu uspjeli uhvatiti. Pomenuti čovjek se sklonio kod vizantijskog cara koji je zatražio pomoć od abesinskog vladara. Abesinski vladar je sa Devsom poslao vojsku sastavljenu od abesinskih kršćana koja je Jemen spasila od jevreja. Abesinska vlast u Jemenu trajala je oko sedamdeset godina, nakon čega ju je svrgnuo, i uz pomoć perzijskog vladara u Jemenu na vlast došao, Sejf b. Zu Jezin el-Himjeri.⁷

Napomenuli smo da se razumijevanju ajeta o prokletstvu vezanom za vlasnike rovova može pristupiti i na način uopćavanja. Takav pristup nalazimo kod Muhammeda el-Gazalija. On spominje, u kraćim verzijama, i povijesne podatke koje je slušao o tome, ali poentu daje na činjenicu da u povijesti čovječanstva ima mnogo onih koji svjedoče Istinu, a da nepravda silnika nema granica. On kazuje: “Poznavao sam neke šehide i, čini mi se, kao da su bili stvoreni da budu šehidi. Oni preziru zabludu i one koji zabludu propagiraju. Dati život za Istinu za njih je normalno. Čuo sa jednog od njih kako prije smrti govori:

‘Žrtvovanje života na putu Istine u suštini je opstanak!’ Prije otprilike pola stoljeća posjetili su me neki mladići prije nego što će otići na bojno polje u Palestinu. Otišli su i nisu se vratili. O njihovoj hrabrosti svi su govorili. (...) Koliko li je samo pojedinaca i grupa umrlo na Allahovom Putu, koji su time stekli sreću i spas na Ahiretu! Uzvišeni Allah prijeti silnicima Mekke ne bi li napustili svoja zlodjela: *One koji vjernike i vjernice budu na muke stavljali pa se ne budu pokajali - čeka patnja u Džehennemu i isto tako prženje u ognju... A kazna će biti od iste vrste od koje je i djelo...*”⁸

Ovaj princip uopćavanja značenja, kada je riječ o predmetnom ajetu, nalazimo izražen kod Muhammeda Asada. Zato je on 4-5. ajet preveo sa: *Oni /samo/ uništavaju sebe, oni koji bi rado iskopali rov, vatreni, što žestoko žeže, /za sve vjernike/*. Pri pojašnjenju značenja je strogo racionalan. On tvrdi: “Da bi objasnili ovaj parabolični odlomak, mufessiri ga tumače – sasvim nepotrebno – u prošlom vremenu, i pedlažu vrlo kontradiktorne legende s namjerom da “identificiraju” te zločince u historijskim uvjetima. Rezultat je mješavina priča koje se kreću od Ibrahimovih iskustava s idolopokloničkim savremeniciima (usp. 21:68-70) do biblijske legende o Nabukodonosorovu pokušaju da spali tri pobožna Izareličana u užarenoj peći (Knjiga o Danijelu, III, 19 i dalje) ili do progona, u šestom stoljeću, kršćana iz Nedžrana od strane jemenskog kralja Zu Nuvasa (koji je po vjeri bio jevrej), ili potpuno apokrifne priče o zoroastrijanskom kralju koji je nasmrt spaljivao one svoje podanike koji su odbijali da prihvate njegovu odluku da je brak između brata i sestre “dozvolio Bog”; i tako dalje. Nijednu od ovih legendi ne treba, naravno, razmatrati ozbiljno u ovom kontekstu. Ustvari, sama anonimnost zločinaca na koje se poziva u gornjem kur’anskom odlomku, pokazuje da ovdje imamo *parabolu* a ne aluziju na “historijske”, ili čak legendarne, događaje. Mučitelji su ljudi koji, nemajući nikakve vjere, mrze da vide vjeru kod drugih (v. ajet 8 dolje); “vatreni rov” je metafora za progone kojima onī prvi podvrgavaju vjernike: fenomen koji nije ograničen na neko posebno vrijeme, ili neki poseban narod, već se vraća, u mnogi oblicima i u različitim stepenima intenziteta, kroz čitavu zabilježenu historiju.”⁹

Ovakav pristup će, od Asada preuzeti, a doslovno i dio komentara, prevodilac Kur’ana Mustafa Mlivo,¹⁰ a nalazimo ga i u *Prijevodu Kur’ana sa tefsirirom i komentarom na bosanskom jeziku*.¹¹

Pouke

Na kraju ovog kratkog osvrtu na prijevode i komentar početnih ajeta sure el-Burudž, a posebno 4. ajeta, vezanog za vlasnike rovova, želimo istaći da nam nije cilj preferirati bilo koji od dva navedena pristupa razumijevanju i tumačenju navedenih ajeta. Željeli smo na jednom mjestu iznijeti neka različita viđenja istog sadržaja samo jedne kapljice iz mora bez obala, iz Allahove Knjige, čiji su smislovi složeni u nebrojeno mnogo slojeva. Međutim nećemo propustiti da kao rezime, istaknemo:

1. Uzvišeni se zaklinje *neбом sazviježđima okićenim, i Danom već određenim, i prisutnim, i onim što će biti prisutno* - da su silnici Mekke, zbog svojih postupaka prema Alejhisselamu i mu'minima, prokleti onako kako su prokleti vlasnici rovova.
2. Sura el-Burudž je objavljena kako bi učvrstila mu'mine u njihovom vjerovanju i kako bi im pojačala izdržljivost pri uznemiravanjima od strane silnika, onda i sada.
3. Sura spominje uznemiravanja i nevolje koje su trpjeli drugi mu'mini, koji su živjeli davno, a zbog svog imana, i kako su ustrajali, a sve da bi se ovi ugledali u one, i otpjeli provokacije koje doživljavaju od vlastitog naroda.
4. Sura nudi i podatak da su silnici ovog vremena kao i silnici onog vremena, prokleti i zaslužuju da se o njima govori na isti način kao i o onima davno.

Zahvala na smjernicama pripada Uzvišenom, On najbolje zna šta je ispravno, a salavat i selam Njegovom miljeniku i poslaniku Muhammedu, s.a.v.s.

Tuzla, 17.4.2007. godine

¹ O načinu na koji se sure dijele na četiri kategorije, i metodologiji tumačenja njenih sadržaja, te otkrivanja međusobnih veza među grupama sura, može se mnogo naučiti iz tefsira Seida Havve, nazvanog *el-Esas fi et-tefsir*. Konkretno o ovoj suri vidi navedeni tefsir, Kairo, 1985. t. 11. str. 6448-6464.

² Vidi: Sejjid Kutb, *U okrilju Kur'ana*, (prevela grupa autora), Sarajevo, 2000, t. 30. str. 135.

³ Vidi: Mićo Ljubibratić, *Koran*, (reprint izdanja iz 1895.), Sarajevo, 1990. str. 457.

⁴ Vidi: Dž. Čaušević / M. Pandža, *Kur'an Časni*, Kairo, 1993. str. 808.

⁵ Vidi: Ismail Hakki, *Ruh el-Bejan*, Bejrut, 1985. t.10. str. 387-388.

⁶ Vidi: Muhammed Nesib er-Rifa'i (uređivač), *Muhtesar tefsir Ibn Kesir*, (prevela grupa autora), Sarajevo, 2002. str. 1487-1488.

⁷ Uređivač skraćene verzije Ibn Kesirovog tefsira na ovo dodaje: „Mi mislimo da se ovdje radi o Sejf b. Zu Jezen el-Himjeriju nakon povratka Ebrehe, Abesinca i njegovog pokušaja rušenja Božije kuće (Kabe), kada je njegova vojska razbijena i sva nastradala od ptica ehabil. Sam Ebreha je podlegao, pogođen od ptica ehabil. Nakon njega na vlast je došao njegov sin Jeksum, a nakon ovoga sin mu Mesruk. Kada je Sejf b. Zu Jezen el-Himejri otišao kod Kisre i zatražio pomoć protiv Abesinije, Kisra je sa njim poslao vojsku, koja se uz njeg borila protiv Abesinaca, nakon čega je Allah dao da ovi povrate vlast nad svojom zemljom, kojom su vladali njihovi preci. Nakon ovoga sa svih strana došle su delegacije arapskih plemena da mu čestitaju.”

⁸ Vidi: Muhammed el-Gazali, *Tematski tefsir kur'anskih sura*, (preveli: Dž. Latić i Z. Mujkanović), Sarajevo, 2003. str.708-709.

⁹ Vidi: Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, (preveo Hilmo Ćerimović), Sarajevo, 2004. str. 965.

¹⁰ Vidi: Mustafa Mlivo, *Kur'an*, (*prijevod Kur'ana, komentar, index*), Bugono, 2004. str. 622.

¹¹ Vidi: *Prijevod Kur'ana sa tefsikom i komentarom na bosanskom jeziku*, (prevao Ramo Atajić), Minhen, 2001. str. 2602.